Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Store Afdeling)

3. september 2014*

»Præjudiciel forelæggelse — direktiv 2001/29/EF — ophavsret og beslægtede rettigheder — retten til reproduktion — undtagelser og indskrænkninger — begrebet »parodi« — selvstændigt EU-retligt begreb«

I sag C-201/13,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af hof van beroep te Brussel (Belgien) ved afgørelse af 8. april 2013, indgået til Domstolen den 17. april 2013, i sagen:

Johan Deckmyn,

Vrijheidsfonds VZW

mod

Helena Vandersteen,

Christiane Vandersteen,

Liliana Vandersteen,

Isabelle Vandersteen,

Rita Dupont,

Amoras II CVOH,

WPG Uitgevers België,

har

DOMSTOLEN (Store Afdeling)

sammensat af præsidenten, V. Skouris, vicepræsidenten, K. Lenaerts, og afdelingsformændene R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, L. Bay Larsen, A. Borg Barthet og M. Safjan samt dommerne A. Rosas, G. Arestis, D. Šváby, A. Prechal (refererende dommer), C. Vajda og S. Rodin,

generaladvokat: P. Cruz Villalón

justitssekretær: ekspeditionssekretær M. Ferreira,

* Processprog: nederlandsk.

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 7. januar 2014,

efter at der er afgivet indlæg af:

— Johan Deckmyn ved advocaat B. Siffert

— den belgiske regering ved J.-C. Halleux og C. Pochet, som befuldmægtigede

— Europa-Kommissionen ved J. Samnadda, F. Wilman og T. van Rijn, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 22. maj 2014,

afsagt følgende

Dom

1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 5, stk. 3, litra k), i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/29/EF af 22. maj 2001 om harmonisering af visse aspekter af ophavsret og beslægtede rettigheder i informationssamfundet (EFT L 167, s. 10).

2 Anmodningen er blevet indgivet inden for rammerne af en tvist mellem på den ene side Johan Deckmyn og Vrijheidsfonds VZW (herefter »Vrijheidsfonds«), som er en forening uden vinding for øje, og på den anden side forskellige arvinger efter Willebrord Vandersteen, der var ophavsmand til tegneserien *Suske en Wiske* (på fransk *Bob et Bobette* og på dansk *Finn og Fiffi*), og indehaverne af rettighederne til disse værker (herefter »Vandersteen m.fl.«) vedrørende Johan Deckmyns uddeling af en kalender, hvori der var gengivet en tegning (herefter »den i hovedsagen omhandlede tegning«), som ligner en tegning fra forsiden på et af hæfterne i serien *Suske en Wiske*.

Retsforskrifter

EU-retten

3 Tredje betragtning til direktiv 2001/29 lyder således:

»Den foreslåede harmonisering medvirker til gennemførelsen af de fire friheder på det indre marked og respekterer de grundlæggende retsprincipper, særlig ejendomsretten – herunder den intellektuelle ejendomsret – ytringsfriheden og almenhedens interesse.«

4 31. betragtning til dette direktiv har følgende ordlyd:

»Det er nødvendigt at bevare en rimelig balance med hensyn til rettigheder og interesser mellem de forskellige kategorier af rettighedshavere og mellem de forskellige kategorier af rettighedshavere og brugere af beskyttede frembringelser. […]«

5 Direktivets artikel 5 med overskriften »Undtagelser og indskrænkninger« bestemmer i stk. 3:

»Medlemsstaterne kan indføre undtagelser fra eller indskrænkninger i de rettigheder, der er nævnt i artikel 2 og 3 [med overskrifterne »Retten til reproduktion« og »Retten til overføring af værker til almenheden og retten til tilrådighedsstillelse for almenheden af andre frembringelser«], i følgende tilfælde:

[…]

k) hvis der er tale om anvendelse med henblik på karikatur, parodi eller pastiche

[…]«

Belgisk ret

6 Artikel 22, stk. 1, i wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten (lov af 30.6.1994 om ophavsret og beslægtede rettigheder, *Belgisch Staatsblad*, 27.7.1994, s. 19297, herefter »Auteurswet«), bestemmer:

»Når værket er offentliggjort på lovlig vis, kan ophavsmanden ikke modsætte sig

[…]

6° en karikatur, en parodi eller en pastiche, der respekterer lov og ærbarhed.

[…]«

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

7 Johan Deckmyn er medlem af Vlaams Belang, og Vrijheidsfonds har ifølge sine vedtægter til formål uden vinding for øje at støtte dette politiske parti økonomisk og materielt.

8 Ved nytårsreceptionen i byen Gent (Belgien) den 9. januar 2011 uddelte Johan Deckmyn kalendere for 2011, på hvilke det var anført, at han var den ansvarlige udgiver. På kalendernes forside var den i hovedsagen omhandlede tegning.

9 Denne tegning lignede tegningen på forsiden af tegneseriehæftet *Suske en Wiske* med titlen »De Wilde Weldoener« (den vilde velgører), som Willebrord Vandersteen skabte i 1991, og som havde titlen »La tombe hindoue« på fransk. Sidstnævnte tegning forestillede en af hovedfigurerne i dette hæfte, der er klædt i en hvid tunika, og som kaster mønter til personer, der forsøger at samle dem sammen. På den i hovedsagen omhandlede tegning er denne figur blevet erstattet med borgmesteren i Gent, og personerne, der samler mønterne sammen, er blevet erstattet med mørklødede personer med slør.

10 Da Vandersteen m.fl. fandt, at den i hovedsagen omhandlede tegning og dens udbredelse i offentligheden udgjorde en krænkelse af deres respektive ophavsrettigheder, anlagde de sag mod Johan Deckmyn og Vrijheidsfonds ved rechtbank van eerste aanleg te Brussel (førsteinstansretten i Bruxelles), der under trussel om bøde pålagde sidstnævnte at ophøre med enhver brug af denne tegning.

11 For den forelæggende ret, som skal træffe afgørelse i appelsagen til prøvelse af den afgørelse, der er blevet truffet i første instans, har Johan Deckmyn og Vrijheidsfonds bl.a. gjort gældende, at den i hovedsagen omhandlede tegning udgør en politisk karikatur, der er omfattet af begrebet parodi, som er tilladt i henhold til Auteurswets artikel 22, stk. 1, nr. 6°.

12 Vandersteen m.fl. har anfægtet denne fortolkning, idet en parodi efter deres opfattelse skal opfylde bestemte betingelser, der ikke er opfyldt i den foreliggende sag, nemlig have et kritisk sigte, selv fremtræde som original, have en humoristisk ånd, have til formål at latterliggøre originalværket og ikke overtage flere figurative elementer fra originalværket end strengt nødvendigt for at skabe parodien. I denne forbindelse har de ligeledes kritiseret den i hovedsagen omhandlede tegning for at videregive et diskriminerende budskab, eftersom de figurer, der i originalværket samler de kastede mønter sammen, på denne tegning er blevet erstattet af mørklødede personer med slør.

13 Under disse omstændigheder har hof van beroep te Brussel besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Er begrebet »parodi« et selvstændigt EU-retligt begreb?

2) Hvis ja, skal en parodi opfylde følgende betingelser eller have følgende kendetegn:

— have sin egen originale karakter (originalitet)

— på en sådan måde, at parodien ikke med rimelighed kan tilskrives ophavsmanden til originalværket

— have til formål at more eller latterliggøre, uanset om den eventuelle kritik, der herved udøves, rammer originalværket eller nogen anden genstand eller person

— angive kilden til det parodierede værk?

3) Skal et værk derudover også opfylde andre betingelser eller have andre kendetegn for at kunne betegnes som en parodi?«

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

14 Det bemærkes, at det i henhold til Domstolens faste praksis følger såvel af kravene om en ensartet anvendelse af EU-retten som af lighedsprincippet, at en bestemmelse i EU-retten, som ikke indeholder nogen udtrykkelig henvisning til medlemsstaternes ret med henblik på at fastlægge dens betydning og rækkevidde, normalt skal undergives en selvstændig og ensartet fortolkning i hele Den Europæiske Union, som skal søges under hensyntagen til bestemmelsens kontekst og formålet med den pågældende ordning (dom Padawan, C-467/08, EU:C:2010:620, præmis 32 og den deri nævnte retspraksis).

15 Det fremgår af denne retspraksis, at begrebet »parodi«, som fremgår af en af bestemmelserne i et direktiv, der ikke indeholder nogen henvisning til national ret, skal anses for at være et selvstændigt EU-retligt begreb og fortolkes ensartet på Unionens område (jf. i denne retning dom Padawan, EU:C:2010:620, præmis 33).

16 Denne fortolkning afkræftes ikke af, at den undtagelse, der er omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29, er fakultativ. En fortolkning, hvorefter de medlemsstater, der har indført denne undtagelse, frit skulle kunne præcisere dette begrebs parametre på ikke-harmoniseret vis, og muligvis varierende fra den ene medlemsstat til den anden, ville nemlig være i strid med nævnte direktivs formål (jf. i denne retning domme Padawan, EU:C:2010:620, præmis 36, og ACI Adam m.fl., C-435/12, EU:C:2014:254, præmis 49).

17 Det første spørgsmål skal følgelig besvares med, at artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29 skal fortolkes således, at begrebet »parodi«, som fremgår af denne bestemmelse, udgør et selvstændigt EU-retligt begreb.

Det andet og det tredje spørgsmål

18 Med det andet og det tredje spørgsmål, som skal behandles samlet, har den forelæggende ret spurgt Domstolen, hvordan undtagelsen for parodi, der er fastsat i artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29, skal forstås. Den har særligt anmodet om at få oplyst, om begrebet parodi afhænger af, om der foreligger bestemte betingelser, som den opregner i det andet spørgsmål.

19 Det bemærkes, at da begrebet parodi ikke er defineret i direktiv 2001/29, bør fastlæggelsen af betydningen og rækkevidden af dette udtryk i henhold til Domstolens faste praksis ske efter dets sædvanlige betydning i almindelig sprogbrug, idet der skal tages hensyn til den kontekst, hvori det anvendes, og de mål, der forfølges med den lovgivning, som det udgør en del af (jf. i denne retning dom Diakité, C-285/12, EU:C:2014:39, præmis 27 og den deri nævnte retspraksis).

20 Hvad angår den sædvanlige betydning af udtrykket »parodi« i almindelig sprogbrug er det, som generaladvokaten har anført i punkt 48 i forslaget til afgørelse, ubestridt, at en parodi som væsentligste kendetegn dels skal vække forestilling om et eksisterende værk, samtidig med at den skal udvise synlige forskelle i forhold til dette, dels skal være et udtryk for humor eller en latterliggørelse.

21 Det fremgår hverken af den sædvanlige betydning af udtrykket »parodi« i almindelig sprogbrug eller i øvrigt – således som den belgiske regering og Europa-Kommissionen med rette har gjort gældende – af ordlyden af artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29, at dette begreb er underlagt de betingelser, som den forelæggende ret har anført i det andet spørgsmål om, at en parodi skal have sin egen originale karakter ud over at præsentere synlige forskelle i forhold til det parodierede originalværk, med rimelighed skal kunne tilskrives en anden person end ophavsmanden til selve originalværket, skal ramme selve originalværket eller skal angive kilden til det parodierede værk.

22 Denne fortolkning drages ikke i tvivl af konteksten for artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29, der opregner en undtagelse fra de rettigheder, der er fastsat i dette direktivs artikel 2 og 3, og som derfor skal fortolkes indskrænkende (jf. i denne retning dom ACI Adam m.fl., EU:C:2014:254, præmis 23).

23 Fortolkningen af begrebet parodi skal nemlig under alle omstændigheder gøre det muligt at sikre den således fastlagte undtagelses effektive virkning og at overholde dens formål (jf. i denne retning dom Football Association Premier League m.fl., C-403/08 og C-429/08, EU:C:2011:631, præmis 163).

24 Det forhold, at artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29 udgør en undtagelse, har således ikke til følge, at denne bestemmelses anvendelsesområde indskrænkes af betingelser som dem, der er nævnt i denne doms præmis 21, som hverken følger af den sædvanlige betydning af udtrykket »parodi« i almindelig sprogbrug eller af denne bestemmelses ordlyd.

25 Hvad angår det i artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29 omhandlede formål, skal der erindres om de formål, der generelt forfølges med dette direktiv, hvoriblandt – således som det fremgår af tredje betragtning til direktivet – er formålet om, at der skal foretages en harmonisering, der medvirker til gennemførelsen af de fire friheder på det indre marked, og som respekterer de grundlæggende retsprincipper, særlig ejendomsretten – herunder den intellektuelle ejendomsret – ytringsfriheden og almenhedens interesse. Det er ubestridt, at en parodi udgør et passende middel til at give udtryk for en mening.

26 Som det fremgår af 31. betragtning til direktiv 2001/29, tilsigter de undtagelser fra rettighederne, der er nævnt i dette direktivs artikel 2 og 3, som direktivets artikel 5 fastsætter, at der skal bevares en »rimelig balance« mellem bl.a. på den ene side ophavsmændenes rettigheder og interesser og på den anden side rettighederne og interesserne hos brugerne af beskyttede frembringelser (jf. i denne retning domme Padawan, EU:C:2010:620, præmis 43, og Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, præmis 132).

27 Det følger heraf, at anvendelsen i en konkret situation af undtagelsen for parodi som omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29 skal respektere en rimelig balance mellem på den ene side interesserne og rettighederne for de personer, der er omhandlet i dette direktivs artikel 2 og 3, og på den anden side ytringsfriheden for brugeren af et beskyttet værk, der påberåber sig undtagelsen for parodi som omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k).

28 For at undersøge, om anvendelsen af undtagelsen for parodi som omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29 i en konkret situation respekterer denne rimelige balance, skal der tages hensyn til alle omstændighederne i det foreliggende tilfælde.

29 Hvad angår den tvist, som den forelæggende ret skal træffe afgørelse i, skal det således bemærkes, at Vandersteen m.fl. har anført, at den i hovedsagen omhandlede tegning – eftersom de figurer, der i originalværket samlede de kastede mønter sammen, er blevet erstattet af mørklødede personer med slør – videregiver et diskriminerende budskab, der har til virkning, at det beskyttede værk forbindes med et sådant budskab.

30 Hvis dette faktisk er tilfældet, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at vurdere, skal der erindres om betydningen af princippet om forbud mod forskelsbehandling på grund af race, farve og etnisk oprindelse, således som dette princip er blevet konkretiseret ved Rådets direktiv 2000/43/EF af 29. juni 2000 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af alle uanset race eller etnisk oprindelse (EFT L 180, s. 22) og bekræftet bl.a. ved artikel 21, stk. 1, i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder.

31 Under disse omstændigheder har indehavere af de rettigheder, der er fastsat i artikel 2 og 3 i direktiv 2001/29, såsom Vandersteen m.fl., i princippet en legitim interesse i, at det beskyttede værk ikke forbindes med et sådant budskab.

32 Det tilkommer følgelig den forelæggende ret under hensyntagen til alle omstændighederne i tvisten i hovedsagen at vurdere, om anvendelsen af undtagelsen for parodi som omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29, såfremt den i hovedsagen omhandlede tegning har de væsentligste kendetegn, der er nævnt i denne doms præmis 20, respekterer den rimelige balance, som der er henvist til i denne doms præmis 27.

33 Det andet og det tredje spørgsmål skal følgelig besvares med, at artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29 skal fortolkes således, at en parodi som væsentligste kendetegn dels skal vække forestilling om et eksisterende værk, samtidig med at den skal udvise synlige forskelle i forhold til dette, dels skal være et udtryk for humor eller en latterliggørelse. Begrebet »parodi« i denne bestemmelses forstand er ikke underlagt betingelser om, at en parodi skal have sin egen originale karakter ud over at præsentere synlige forskelle i forhold til det parodierede originalværk, med rimelighed skal kunne tilskrives en anden person end ophavsmanden til selve originalværket, skal ramme selve originalværket eller skal angive kilden til det parodierede værk.

34 Anvendelsen i en konkret situation af undtagelsen for parodi som omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29 skal dog respektere en rimelig balance mellem på den ene side interesserne og rettighederne for de personer, der er omhandlet i dette direktivs artikel 2 og 3, og på den anden side ytringsfriheden for brugeren af et beskyttet værk, der påberåber sig undtagelsen for parodi som omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k).

35 Det tilkommer den forelæggende ret under hensyntagen til alle omstændighederne i tvisten i hovedsagen at vurdere, om anvendelsen af undtagelsen for parodi som omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29, såfremt den i hovedsagen omhandlede tegning har de væsentligste kendetegn for en parodi, respekterer denne rimelige balance.

Sagens omkostninger

36 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Store Afdeling) for ret:

1) **Artikel 5, stk. 3, litra k), i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/29/EF af 22. maj 2001 om harmonisering af visse aspekter af ophavsret og beslægtede rettigheder i informationssamfundet skal fortolkes således, at begrebet »parodi«, som fremgår af denne bestemmelse, udgør et selvstændigt EU-retligt begreb.**

2) **Artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29 skal fortolkes således, at en parodi som væsentligste kendetegn dels skal vække forestilling om et eksisterende værk, samtidig med at den skal udvise synlige forskelle i forhold til dette, dels skal være et udtryk for humor eller en latterliggørelse. Begrebet »parodi« i denne bestemmelses forstand er ikke underlagt betingelser om, at en parodi skal have sin egen originale karakter ud over at præsentere synlige forskelle i forhold til det parodierede originalværk, med rimelighed skal kunne tilskrives en anden person end ophavsmanden til selve originalværket, skal ramme selve originalværket eller skal angive kilden til det parodierede værk.**

   Anvendelsen i en konkret situation af undtagelsen for parodi som omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29 skal dog respektere en rimelig balance mellem på den ene side interesserne og rettighederne for de personer, der er omhandlet i dette direktivs artikel 2 og 3, og på den anden side ytringsfriheden for brugeren af et beskyttet værk, der påberåber sig undtagelsen for parodi som omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k).

   Det tilkommer den forelæggende ret under hensyntagen til alle omstændighederne i tvisten i hovedsagen at vurdere, om anvendelsen af undtagelsen for parodi som omhandlet i artikel 5, stk. 3, litra k), i direktiv 2001/29, såfremt den i hovedsagen omhandlede tegning har de væsentligste kendetegn for en parodi, respekterer denne rimelige balance.

Underskrifter